

Presteren; 'Winners en Losers'?

GUIDO SMEDING

De prestatiecultuur toonde zich van oudsher voornamelijk op het gebied van de sport en het spel, waar zij al eeuwenlang voor plezier en vermaak van deelnemers en toeschouwers heeft gezorgd. Na de industrialisatie is de drang tot presteren echter steeds meer een economisch verschijnsel geworden, waarmee bedrijven, personen en landen die goed presteren bestaansrecht en welvaart voor zich kunnen winnen. In het onderwijs, waar eerder geleerdheid, wetenschappelijke toewijding, ontwikkeling en verdieping als wezenlijke waarden golden, zijn deze de afgelopen decennia steeds meer vervangen door kennis en competenties die vooral in aansluiting op ons economisch systeem betekenis krijgen. Langs deze weg hebben economische krachten en principes sluipenderwijs terrein gewonnen in het onderwijs en zoeken we de balans tussen 'de zesjescultuur' en een nieuwe 'prestatiegeneratie'. Wat gebeurt hier eigenlijk vanuit het gezichtspunt van menswording? Wat betekent dit voor de ontwikkeling van de jonge mensen die onze maatschappij straks vorm gaan geven?

De film 'Alfabet' van Erwin Wagenhofer toont ons een indrukwekkende visie op het moderne onderwijs naast de belangrijkste opvattingen en overtuigingen binnen de wereldwijde, actuele onderwijsbenadering. De markante stelling die in deze film centraal staat, is dat alle kinderen bij geboorte (op hun eigen unieke wijze) geniaal, dan wel hoogbegaafd zijn. In de film wil men op basis van onderzoek tonen hoe de leer- en vooral de prestatiegerichte benadering van het huidige onderwijs deze genialiteit in een rap tempo af doet nemen. Wat daarbij vooral een rol speelt, is dat kinderen geforceerd ingepast raken in de voorstelling die de volwassen maatschappij heeft over wat, hoe, waar en wanneer een kind 'moet' leren. Dit zou ook de ingeboren motivatie van het kind om zelf op een persoonlijk passende wijze te willen leren geweld aan doen, waardoor in tegenstelling tot wat men zegt na te streven, het grootste deel van het menselijk potentieel juist verloren gaat. In het midden gelaten of stelling en schets kloppen, het is maatschappij-breed waarneembaar dat 'de wereld

van het kind' door maatschappelijke druk en bemoeienis van de overheid steeds meer ruimte, tijd, warmte en verbinding verliest. Speelruimte, eigen bewegingsruimte en een omgeving met een 'kindermaat' kalven zowel letterlijk als figuurlijk af en de beelden en waarden van de volwassen voorstellingswereld wereld dringen langs diverse routes de kinderwereld binnen. Het kind-zijn wordt in zijn wezen te weinig begrepen, te weinig gerespecteerd en zelfs geforceerd.

Kinderwereld

De wereld van het jonge kind biedt voor de open aanschouwer een blik op de relatie van de mens met de geestelijke wereld, die ons door het kind heen tegemoet straalt. Dat dit een gegeven is, is alleen waarneembaar voor diegene die zijn gevoel open stelt om op de een of andere manier geraakt te worden door de puurheid van het jonge kind, dat geen enkele opsmuk kent en volkomen authentiek is. De mens komt als jong kind in totale overgave, vol vertrouwen en volkomen afhankelijk bij zijn of haar ouders in het aardebestaan en in de wereld. Het jonge kind 'is zoals het is'; het kind kent nog geen verwachtingen, het ervaart geen onderscheid tussen zichzelf en de ander en leeft volkomen in het 'tijdloze' hier-en-nu.

Na de geboorte leert het jonge kind zich al heel snel inpassen in de leefomgeving waar het geboren is. Het gedrag vormt (conditioneert) zich door de reacties van de omgeving en mede op deze wijze wordt de 'buitenwereld' van het kleine kind ook zijn 'binnenwereld'. Het kind maakt zich daarnaast het wezenlijke uit de gedragingen van de omgeving eigen door de nabootsing en beweegt mee in haar morele kwaliteit. Pas rond het 9e levensjaar raakt het kind werkelijk 'wakker' voor zijn omgeving wanneer het zich in zichzelf bewust wordt van het onderscheid tussen 'zichzelf' en de ander (of de omgeving). Het kind ervaart zich dan als medemens naast de mens. Bij de aanzet van de puberteit ontstaat in de wisselwerking met de omgeving het uiteindelijke gevoel een geheel eigen zelf te zijn. Het besef van de nauwe samenhang van persoonlijke presentatie, positionering en sociale acceptatie gaat vervolgens in het gedrag een drijvende kracht vormen.

Prestaties

In de levensfase in en na de puberteit wordt het van belang als jij als puber iets kunt waardoor je omgeving zich op een positieve manier een beeld van jou vormt, wat jou sociaal 'aantrekkelijk' maakt. Dit kan iets zijn wat je door aanleg hebt of kunt, maar het kan ook door de combinatie van aanleg met gerichte inspanning en de motivatie om jezelf op positieve wijze 'gezien' te krijgen. Je levert dan een 'prestatie' die je 'in the picture' brengt.

Het woord prestatie betekent letterlijk verrichting, vervulling van een taak of het betalen van een schuld. Er is ook relatie met het Latijnse 'pressare', met als betekenis persen of sterk drukken. In de spreektaal heeft prestatie vooral de betekenis van 'iets buitengewoons bereiken', met nadruk op de (door persoon, groep of machine) geleverde inspanning. Aansluitend bij 'presteren' is er tegenwoordig een voorliefde voor 'excelleren', wat het uitzonderlijke karakter van de prestatie en het voordeel van persoonlijke bijzonderheid nog verder uitvergroot. In het onderwijs is (waarschijnlijk vanuit politiek economische hoek) de aandacht geboren voor de excellente scholen. Excellente leerlingen en studenten kunnen zonder twijfel een briljante carrière in het bedrijfsleven verwachten.

Prestatie is hier steeds een relatief gegeven en verschijnt in het vergelijken van de een met de ander. Degene met de grootste prestatie streeft de ander voorbij en maakt daarmee de grootste kans op een begerenswaardige (sociaal economische) positie. Als tegenhanger van de Hollandse 'zesjescultuur' in het middelbare en hoger onderwijs, krijgen het Amerikaans en Aziatische onderwijssysteem een zeker voorbeeldfunctie. Het Amerikaanse model is in navolging van het economisch politieke systeem ingericht volgens de wetten van de 'meritocratie': de prestaties bepalen de (toekomstige) status. De redenering is dat de gemiddelde burger die in dit systeem niet mee komt, zich ofwel onvoldoende ingespannen, of 'gewoon pech' heeft. Hier onthult zich de Darwinistische grondgedachte van de 'survival of the fittest', die in de vezels van het Anglo-Amerikaanse denken is ingeweven. Hierin staan individueel succes, een minimum aan bemoeienis van de Staat en (persoonlijke) winst centraal. Een denkwijze die per saldo wereldwijd als een sociale splijtzwam

werkzaam is, zich o.a. tonend in morele vervreemding en de groeiende kloof tussen rijk en arm.

Natuurlijk?

De 'prestatie benadering' hoort niet thuis in de levingswereld van het kind voor een jaar of tien, dat zich nog sterk één voelt met zijn omgeving. De reden dat kinderen wel prestatiegericht en competitief actief kunnen zijn, vindt zijn oorsprong voornamelijk in nabootsing van volwassenen en door volwassenen overgedragen, aangeleerd of vervroegd gedrag. In de aanloop naar de puberteit en in de periode van de adolescentie verandert dit echter sterk, vanwege het gegeven dat de jonge mens in de puberteit begint met de opbouw van de eigen persoonlijke ziel of psyche. Pas in dit stadium komt een geheel andere vorm van zelfbewustzijn en omgevingsbewustzijn tot leven, één die wel degelijk sterk vergelijkend is en gemotiveerd het eigen welzijn, eigen belangen en levensvoorwaarden centraal te stellen. Wel is de gezonde jonge mens zich als puber nog intuïtief gewaar van de noodzaak van sociale verbondenheid als basis voor het eigen welzijn.

De puberteit brengt de mens de geboorte van de ziel ofwel psyche als persoonlijk ontwikkelgebied en is de ontmoeting met het voor de huidige mensheid meest prominente wezensdeel¹. De ziel is immers het fundamentele 'werkterrein' van de mens, omdat we alles wat wij beleven via zintuigen en gewaarwording louter binnenin de ziel kunnen ervaren. Rudolf Steiner vertelde hoe de persoonlijke ziel is 'gebouwd', samengetrokken uit het 'materiaal' van de zielenwereld, ofwel de animale wereld, wat hetzelfde is als de onstoffelijke geestelijk 'dierlijke' of 'astrale' wereld. Vandaar de uitspraak: 'het dier is, wat de mens heeft'. De overeenkomst met de dierlijke ziel blijkt o.a. wanneer de mens zich bedreigd voelt en reageert vanuit de primaire 'Fight, Flight en Freeze' reacties.

In tegenstelling tot de ziel van het dier die in de samenhang van een groepsziel bestaat, is de menselijke ziel in haar eigen aard en wezen ten diepste egocentrisch: de mensenziel leeft in haar wezen 'door, voor, met en in zichzelf'. Dankzij dit egocentrisme is de mensheid in tegenstelling tot het dier in staat zich uit de totaliteit van de geestelijke wereld te onderscheiden als individu en een persoonlijke ontwikkelingsweg te gaan. Het maakt

dat de mens zich (in bepaalde mate) kan onttrekken aan de wetmatigheden van de natuur. Dit voorziet enerzijds in de aanleg van menselijke vrijheid en het vermogen tot denken, maar brengt bij eenzijdigheid splitsing, de diepste eenzaamheid en zielenkoude als eindresultaat. De kracht van het egocentrisme van het eigen zielewezen is echter zo groot dat het 'jonge' ik van de aardemens er door de wijsheid van de geestelijke wereld tegen in bescherming genomen werd. Dit gebeurde door de krachtige temperende werking die het fysieke- en levenskrachtenlichaam uitoefenen in een nauwe samenhang met de menselijke ziel. In het huidige stadium van de mensheidsontwikkeling raakt de samenhang van de 'wezensdelen', lichaam, levenskrachtenlichaam en ziel echter steeds losser. Hierdoor zien mens en samenleving zich in toenemende mate geconfronteerd met de vrijkomende egocentrische oerkracht van het zielewezen. De Narcissus² in de mens verschijnt en manifesteert zich in een vorm van egoïsme die de oude vormen van sociale samenhang langzaam afbreekt.

De mens van nu

De moderne mens is vanuit historisch perspectief gezien buitengewoon intelligent en vindingrijk geworden. We bevinden ons in het tijdperk van 'de bewustzijnsziel', wat kort gezegd betekent dat we de universele schepingskracht al experimenterend in de fysieke aardewereld als eigen menselijk scheppend vermogen kunnen herkennen en beleven. Om dit te bereiken moest de mens zijn ware geestelijke oorsprong 'vergeten' en zich heel sterk op de aarde en haar leven richten, zich ermee identificeren. Vanzelfsprekend deed hiermee de materialistische wereldbeschouwing haar intrede en zijn we ons gaan identificeren met de aarde, ons lichaam en onze intelligentie als zijnde een persoonlijk bezit en verdienste. De hersenen werden daarbij tot kroonprins van de moderne mens³.

De mensheid is vanuit de geestelijke wereld veel gegeven en toevertrouwd. Zij raakt meer en meer vrijgelaten, waardoor bijkomstig 'de wezenlijke aard' en kracht van ons egocentrische zielewezen steeds meer speelruimte krijgt. Dit stelt ons voor de uitdaging om de krachten die vrij komen in eigen beheer te gaan nemen. Dit is echter een omvangrijke klus die een fors beroep doet op de ontwikkeling en bewuste inzet van

ons grotere Ik of 'hogere Zelf'. Dit is de instantie die de enorme krachten eigen aan het zielewezen ten goede keert, in plaats van er door meegesleurd te worden.

Competitie of samenwerking?

De competitieve prestatiedrang en zijn tegenhanger faalangst zijn de uitdrukking van de activiteiten van het egocentrische zielewezen, waarvoor uit de eigen aard louter het persoonlijk welzijn en belangen voorop staan. Deze prestatiedrang en competitief gedrag zijn beslist niet hetzelfde als de gezonde ontwikkelbehoefte die ieder mens van oorsprong kent en die juist van samenwerking en wederzijdse bereid tot samenwerking afhankelijk is. In samenhang, samenwerking, de eerder genoemde oorspronkelijke hoogbegaafdheid en de intrinsieke menselijke motivatie tot leren, toont zich het wezen van de geestelijke wereld waar ons Ik of hoger zelf thuis hoort en zijn wortels heeft.

Een prachtige illustratie van het zichtbaar worden van deze 'geestelijke krachten in actie' is het moment van conceptie: wanneer de zaadcellen van de man de eikel van de vrouw in de eileider bereikt hebben, hecht zich een groot aantal zaadcellen op het weefsel van de buitenwand van de eikel. Daarna maakt de eikel met de zaadcellen erop urenlang een draaiende beweging, een soort 'rondedans'. Er lijkt tussen eikel en alle zaadcellen een 'gesprek' plaats te vinden, waarbij gezamenlijk bepaald wordt welke zaadcel waar, wanneer en hoe wordt toegelaten. In het samenspel scheppen zich de juiste voorwaarden voor de incarnatie van het aanstaande mensenkind. Zo komt het meest prille leven van de mens tot stand in het overleg en misschien wel in 'onderzoek' naar de juiste constellatie van

Daarna maakt de eikel met de zaadcellen erop urenlang een draaiende beweging, een soort 'rondedans'. Er lijkt tussen eikel en alle zaadcellen een 'gesprek' plaats te vinden, waarbij gezamenlijk bepaald wordt welke zaadcel waar, wanneer en hoe wordt toegelaten.

menselijk 'materiaal'. De aansturende kracht werkt vanuit de toekomst en schept de precieze levensvoorwaarden voor die ene specifieke geestesziel die bij die ouders geboren wil worden. Kortom: het zijn niet de voorwaarden die de mens selecteren, maar de mens als geestesziel schept zelf de voorwaarden in samenspel met geestelijke wereld en aarde.

Herkennen

De vraag blijft of en hoe we in het huidige tijdperk van de mensheidsontwikkeling de daarbij horende uitdaging kunnen herkennen en hanteren. Het jonge kind brengt 'eigenschappen uit de geestelijke wereld mee', die van wezenlijk belang voor menswording zijn. Vanuit de oergrond van het menselijk bestaan is er voor ouders oefengelegenheid voor 'onvoorwaardelijke liefde', toewijding, empathie en fundamenteel sociaal gedrag. Alle cultuur in de wereld ontstond vanuit dit sociale gedrag en de bereidheid tot samenwerking (ook bij dreiging en nood). In de huidige tijd verandert dit en verschuift de balans in de richting van fragmenterend individualisme, narcisme en sociale oppervlakkigheid, op grond van het steeds losser worden van de wezensdelen en de krachten van de vrij komende ziel, die vervolgens speelbal worden van krachten van 'de geestelijke ondernatuur'.⁴ Omdat sociaal gedrag en samenhang hiermee in de gevarenzone komen, klinkt vanuit maatschappij en politiek de roep het sociaal-moreel gedrag (krachtdadig) te herstellen. Helaas scheppen 'oude middelen' geen nieuw gedrag of nieuwe wereld. Er is juist iets nieuws nodig vanuit een 'nieuwe bron'. In de zoektocht hiernaar helpt het om de werkelijke aard van het zielewezen te gaan begrijpen; een onderzoekende activiteit die het Ik of 'hogere Zelf' activeert; de enige puur menselijke centrale instantie die hiertoe in staat is en die in het (etherische) hart zijn aansluitingspunt heeft. Daarnaast is het uiterst behulpzaam en nodig om het jonge kind in zijn geestelijke aard te begrijpen en het te behoeden voor de subtiel indringende, tegelijk vaak grove zielenkrachten van de huidige volwassen wereld en de inwerking van krachten van de geestelijke ondernatuur. Mogelijk blijft dan meer van de 'geniale' geestelijk kracht van het kind behouden in de uitgroei naar volwassenheid. Deze kracht kan in heden en

Zo komt het meest prille leven van de mens tot stand in het overleg en misschien wel in 'onderzoek' naar de juiste constellatie van menselijk 'materiaal'. De aansturende kracht werkt vanuit de toekomst en schept de precieze levensvoorwaarden voor die ene specifieke geestesziel die bij die ouders geboren wil worden.

toekomst werkzaam zijn bij het ontwikkelen van een -nieuwe vorm- van sociaal moreel gedrag, gegrondvest op de geweldige (moreel intelligente) capaciteiten van onze wezenskern en het samenspel ons zielewezen.

- ¹ De antroposofie onderscheidt vier wezensdelen: fysiek lichaam, levenskrachtenlichaam, het zielenlichaam of astrale lichaam en het Ik (geest)
- ² Grieks mythologisch personage. Narcissus was een beeldschone jongeman en zoon van de riviergod Kefisus en de nimf Leroiope.
- ³ Hij wekte de toorn van de nimfen en raakte door hun betovering verliefd op zijn eigen onbereikbare spiegelbeeld in het water.
zie ook: 'Wij zijn ons brein' (2010) - Dick F. Swaab
- ⁴ Rudolf Steiner vertelt over de hyperintelligente maar gevoelloze Ahrimanische wezens die vanuit de geestelijke 'ondernatuur' o.a. in de moderne techniek werkzaam zijn.

Literatuur en bronnen:

Erwin Wagenhofer - 'Alfabet' (film)

Michael Ende - 'Het oneindige verhaal'

Rudolf Steiner - 'Innerlijke ontwikkeling' GA145

Rudolf Steiner - 'De elektronische dubbelganger' (Pentagon)

Het Mattheüs Evangelie

Edmond Schoorel - 'Beeldscherm beelden'

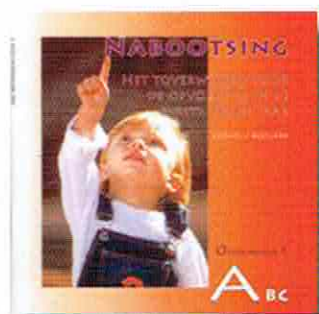
Jaap van der Wal - <http://www.embryo.nl/>

Coöperatieve spelen voor kinderen en ouders:

<http://www.earthgames.nl/>

<http://sunnygames.nl/>

Guido S. Smeding is psycholoog en psychosociaal hulpverlener in eigen praktijk (www.guidosmeding.nl). Als publicist en spreker behandelt hij verschillende thema's rond het mens-zijn in deze tijd.

Nabootsing

Het toverwoord voor de opvoeding in de eerste zeven jaar - ABC Opvoedwijzer 1 door Cornelis Boogerd

ABC Opvoedwijzers: Hoeveel vragen leven er tegenwoordig niet bij ouders en opvoeders? De tijd van het traditionele en daarmee ook 'vanzelfsprekende' opvoeden, ligt echt achter ons. De reeks ABC Opvoedwijzers biedt beknopte, begrijpelijke én waardevolle informatie - voor ouders, opvoeders en leerkrachten.

Verkrijgbaar via ABC Boekenservice.
www.abc-antroposofie.nl
à € 4,75 per deeltje.

Op de Antrovista site is een link naar de prachtige website geplaatst van de in 2011 overleden fenomenoloog Tom van Gelder die een boeiend naslagwerk over o.a. embryologie heeft nagelaten en aan Antrovista in beheer heeft gegeven. De site is gerestyled door Wilfried Nauta. zie: www.antrovista.com